

дугују, и „одржање ове мере је морални принцип наше правне мисли“.

Сама разлика оправдања човека пред људима од оправдања пред моралним законом претставља сопствено биће права. Суштину овога бића чини његов човечански елемент, кроз који опет и природно право и позитивизам могу да нађу заједнички спој (*gemeinsamer Ansatz*), с обзиром да оба у специфичном облику садрже овај елемент.

До погрешног схватања права, међутим, долази се по правилу зато што се оно схвата као поредак одвојен од човека и што се из непроменљивости моралног закона изводи закључак о непроменљивости права, односно, обратно, од променљивости човека долази се до позитивизма у праву, који је „с оне стране добра и зла“. На тај начин се право показује као задатак, док нам се уствари овај задатак поставља од стране моралног закона. Према томе, између овог закона и права нема поклапања и баш из „жртвовања“ њиховом неслагању израста човек, док само ово неслагање „чини право“. До пропадања права и долази онда када се један поредак приказује као светиња због своје тобожње сагласности с моралним законом, чиме се ремети равнотежа између појединца и заједнице, превагом једног или другог, и тако ствара тежња за рушењем постојећег поретка. Отуда социјалистичка мисао мора схватити правни поредак као нешто што је везано за људе као историски условљена бића, неиздвојива из свога времена и околине, и мора, и поред разноликог схватања порекла права, његовог сопственог оправдања и односа према моралном закону, тежити превазилажењу погрешне алтернативе позитивизам — природно право, односно стварању опште правне мисли, јер „без опште правне мисли један народ не може да живи“.

Ова последња реченица је карактеристична за ауторово схватање проблема који излаже и показује утицај који на његово схватање права има његово идеолошко, односно политичко опредељење. Као што се из изложеног могло видети, он тежи мирењу супротности путем компромиса, исто онако као што то у својој теорији и пракси чини социјалдемократија — партија којој и он припада. С гледишта правне теорије његово је схватање блиско онима која важење права везује за пристанак (*consensus*) правних субјеката, односно онима која у праву виде минимум морала.

Пишчево је схватање несумњиво исправно у оном делу у коме заступа тезу о неслагласности морала и права, али греши када у овом неслагању тражи извор права, односно када тежи стварању једног на слободном пристанку заснованог општеобвезујућег права. Јер, као што је познато, онога момента када би постало општеприхваћено правило у смислу регулатора друштвених односа, право би престало да постоји као такво.

Исто тако писац свакако греши кад право везује за човека онако како он то чини. Но, с друге стране, мислимо да се у овоме састоји и позитивна страна његовог схватања права, јер и поред методолошки неправилног поступка, у центру стоји човек као биће чију слободу и право треба да штити, тј. хуманизам је полазна основа. У те свој вези с тим је и нужност сталне борбе за право.

Д. Продановић

Friedrich Lent: *ZIVILPROZESSRECHT. Ein Studienbuch.* München und Berlin, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 7. Aufl., 1957, XII + 264 S.

Књига проф. Лента, изишла у серији „кратки правни уџбеници“, претставља уџбеник у правом смислу те речи. За разлику од многих својих немачких колега, проф. Лент се ограничава да на приступачан начин, кратким реченицама, изложи оно што студент треба да научи

на општем курсу студија. Али и у књизи малог обима (који ипак није тако мали као што би се могло закључити по броју страна, јер је знатан део текста сложен ситним слогом!) писац је приказао главне научне контроверзе по основним питањима. Ту, пре свега, треба истаћи питање предмета спора. У овом питању писац заузима став којим се разликује од владајућег мишљења у савременој немачкој науци. Непосредан предмет спора, по њему, је тражење управљено на правоснажно утврђење једне правне последице. Одлуком о том тражењу одлучује суд истовремено и о једном одређеном субјективном материјалном праву (с. 100). Доследно томе, више захтева постоји ако тужилац истиче аише оваквих права и за свако тражи одлуку. Идентитет предмета спора је идентитет оног материјалног права које је предмет спора (с. 101), односно о коме је правоснажно пресуђено (с. 172). Лент је спреман да призна да је ово схватање можда „превазиђено“ (*überwunden*), али да за њега говори позитивно право (чл. 172). Насупрот учењу Шваба (*Schwab*) и Розенберга (*Rosenberg*), који узмају да се предмет спора одређује само тужбеним предлогом, Лент узима да и чињенице постају саставни део предмета спора ако су оне неопходне за његово индивидуализирање (с. 100). Овим се Лент разликује и од Никиша (*Nikisch*), за кога је предмет спора само правно тврђење. На тај начин овај писац је једини од истакнутих савремених немачких процесуалиста који заступа материјалноправну концепцију тужбеног захтева. Може му се замерити да је пропустио да практичне консеквенце разлике између два схватања илуструје са више примера, поготово кад се има у виду да је реч о удебнику. — У погледу спора о нужном садржају тужбе, Лент заступа владајуће учење (Розенберг, Никиш), које он назива поправљеном теоријом индивидуализирања (с. 107). — У спору између присталица материјалноправне и бранилаца процесноправне теорије правоснажности, писац се ставља на страну ових других (165). — Основно правило за расподелу терета доказивања — да свака странка треба да докаже чињенице које су претпоставка за примену норме повољне за њу — јесте по Ленту, насупрот владајућем учењу, процесноправне природе (139). — Признање чињеница није процесна изјава воље, него процесна изјава о знању, јер неопозивост таквог признања (каква постоји у немачком праву) није резултат свесне воље странке (122). — Лент је заузео став и у старом спору о правној природи материјалноправних изјава воље у парници. Он ту заступа исто гледиште као и Розенберг: једна на изглед јединствена изјава у парници, на пример, изјава о пребивању, састоји се у ствари из две, од којих је једна материјалноправна изјава воље (правни посао), а друга парнична радња странке којом се та изјава истовремено уноси у процес. Прва је у свему регулисана одредбама материјалног, друга у свему одредбама процесног права (78). — За Лента насупрот Розенбергу, као парничне радње странака треба узети и оне радње чије дејство лежи „нужно и примарно“ у области процеса а „само секундарно, изведено“ у материјалноправној области. Зато су за њега пророгациони уговор и издавање пуномоћја парничне радње, а не материјалноправни послови (77). — (Лент, иначе, усваја Голдшмитову (*Goldschmidt*) поделу парничних радњи на *Erwirkungshandlungen* и *Bewirkungshandlungen*.) — Иако је присталица правног начела, Лент је далеко од процесног либерализма. — Судија мора, вршећи своју дужност расветљавања чињеничног стања, имати активну улогу. Из овога он изводи своју познату поставку да се одговорност за исход грађанског спора дели између странака с једне, и суда с друге стране (61). — У погледу правозаштитног захтева писац изражава сумњу да ли је овај појам данас уопште потребан да би се разумеле процесне појаве (97).

Најзад, нека слику овог правног писца допуне и ове његове речи: „После деценија правне сигурности, немачки народ доживео је под националсоцијалистичким режимом злоупотребу и слом право-суба“ (3).

Др. Б. Познић

L. Caeset et R. Henrion: COLLECTIO BIBLIOGRAPHICA OPERUM AD IUS ROMANUM PERTINENTIUM, Series I: Opera edita in periodicis miscelaneis encyclopaedisque, Vol. 6, 1956 ed., 619.; Vol. 7, 1958 ed., 385 pp. Bruxelles, Office International de Librairie.

Пре десет година појавила се прва свеска ове библиографије у којој су аутори, два угледна белгиска професора, објавили њен план: у три серије свезака од око 600 страница свака биће обухваћена сва дела из најшире схваћене области римског права објављена на романским, германским и англосаксонским језицима у часописима, енциклопедијама, збирним публикацијама и посебним књигама почев од почетка прошлог века. Друга серија обухватиће докторске дисертације, трећа — монографије самостално публиковане а прва све остале радове објављене у периодикама и осталим збирним публикацијама.

Две свеске које овде региструјемо завршавају прву серију. У њима су обухваћени радови објављени у: 550 споменика и зборника издатих у част личности, 395 таквих публикација посвећених уставима или догађајима, 45 зборника радова истог аутора, 24 годишњака факултета и сличних публикација и у најновијим бројевима периодика који су били обухваћени у првих 5 раније публикованих свезака прве серије. Међу обрађеним зборницима налазе се и два југословенска: Зборник издат 1939 у Београду у част А. Белића и Зборник издат у Загребу 1929 у част Ф. Шишића.

Као и у претходним свескама, радови нотирани у ове две свеске су одабрани по врло широком критеријуму: обухваћено је све оно што може у најширем смислу интересовати историчара римског права. Тако су, на пример, обухваћени неки радови наших професора Н. Вулића, В. Чајкановића, М. Будимира и Мошина објављени на западним језицима, иако не обрађују питања везана непосредно за правне установе.

Ми смо већ раније, скрећући пажњу на прве објављене свеске ове библиографије, истакли како је она од неоцењиво велике користи за свакога ко се бави римским правом јер уштеђује бескрајно трагање по часописима, које је било једина могућност, и истовремено даје већу сигурност да је пронађена литература потпуна. Ове две свеске су у том погледу нарочито корисне јер обухватају радове објављене у појединим збирним делима чији преглед је врло тешко имати јер су штампани на разним странама и у разним временима.

Д. С.